

BELLETEN

Cilt/Vol.: 88 - Sayı/Issue: 312
Ağustos/August 2024

<https://belleten.gov.tr>

Başvuru/Submitted: 27.12.2023
Kabul/Accepted: 08.07.2024

DOI: 10.37879/belleten.2024.639

Araştırma Makalesi/Research Article

Mustafa Kemal Paşa'nın Süt Kardeşi Saime Hanım ile Mektuplaşması

Correspondence of Mustafa Kemal Pasha with his Foster Sister Saime Hanım

Kenan Özkan* - Sevilay Özer**

Öz

Mustafa Kemal Paşa, II. Ordu'ya bağlı XVI. Kolordu Komutanı olarak Diyarbakır Silvan'da bulunduğu bir sırada İstanbul Çengelköy'den, *Süt Hemşireniz Saime* imzasıyla gönderilen 15 Temmuz 1916 tarihli bir mektup almıştır. Bu mektuba, 26 Ekim 1916 tarihinde *Hemşirem Hanımefendi* hitabıyla başlayan bir mektupla yanıt vermiştir. Mustafa Kemal Atatürk'e ilişkin biyografik çalışmalarda, *Ümmügül* adında bir sütannesi olduğu bilgisi yer almakla birlikte süt kardeşinin varlığı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Millî Savunma Bakanlığı Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığına ait belgelerin, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığına devredilmesi sonrasında *Atatürk Koleksiyonu* içerisinde ulaşılan bu mektuplar sayesinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün bir süt kardeşi olduğu bilgisi ortaya çıkmıştır. Mustafa

* Doç. Dr., Altınbaş Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü – Assoc. Prof., Altınbaş University, Faculty of Law Public Law Department, İstanbul/TÜRKİYE, kenan.ozkan@altinbas.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-8939-4365>

** Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü – Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Science and Letters, Department of History, Burdur/TÜRKİYE, sozer@mehmetakif.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-1319-2406>

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Kemal Paşa, sonraki dönemde de Saime Hanım'la teması sürdürmüştür. Nisan 1923 tarihli bir başka arşiv belgesinden Saime Hanım'a maddi yardımda bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bundan sonraki süreçte Mustafa Kemal ve Saime Hanım'ın doğrudan ya da dolaylı olarak temasa geçtiklerine dair herhangi bir arşiv belgesi ya da kaynağa tesadüf edilmemiştir. Mustafa Kemal Atatürk üzerine yapılan biyografik çalışmalarda, hayatının ilk yıllarına ilişkin anlatılar daha çok annesi Zübeyde Hanım ve kız kardeşi Makbule Hanım'ın aktardıkları üzerine dayanmaktadır. Bu çalışmada söz konusu mektuplar incelenerek Atatürk'ün özel ve aile hayatına yönelik son dönemde belgelere dayalı olarak kaleme alınmış çalışmalara bir yenisi daha kazandırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Paşa, Saime Hanım, süt kardeş, sütanne, Atatürk'ün Hayatı.

Abstract

While Mustafa Kemal Pasha was in Silvan, Diyarbakır, as the Commander of the 16th Corps of the 2nd Army, he received a letter dated July 15, 1916, signed by *Your Foster Sister Saime*, from Çengelköy, İstanbul. He responded to this letter dated October 26, 1916, beginning with the address *My Sister, Lady*. In biographical studies on Mustafa Kemal Atatürk, there is information that he had a wet nurse named *Ümmügül*, but there is no information about the existence of his foster sister. However, after the documents belonging to the Archives and Military History Department of the Ministry of National Defense were transferred to the Presidency State Archives, thanks to these letters obtained in the Atatürk Collection, it was revealed that Mustafa Kemal Atatürk had a foster sister. Mustafa Kemal Pasha continued his contact with Saime Hanım in the following period. It is understood from another archive document dated April 1923 that he provided financial aid to Saime Hanım. However, no archival documents or sources have been found indicating that Mustafa Kemal and Saime Hanım had direct or indirect contact in the following period. In biographical studies on Mustafa Kemal Atatürk, the narratives about the first years of his life are mostly based on the stories of his mother Zübeyde Hanım and his sister Makbule Hanım. In this study, by examining the letters in question, an attempt has been made to add a new one to the recent document-based studies on Atatürk's private and family life.

Keywords: Mustafa Kemal Pasha, Saime Hanım, foster sister/brother, wetnurse, Atatürk's life.

Giriş

Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatı üzerine bugüne kadar yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından çok sayıda çalışma yapılmıştır¹. Bu çalışmalar, Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım ve kız kardeşi Makbule Hanım'ın anlatımları başta olmak üzere onun yakın çevresinde bulunan kişilerin tanıklıkları ve ifadelerine dayanmaktadır². Özellikle kendisinden sonraki pek çok çalışmada sıklıkla atıfta bulunduğu görülen Enver Behnan Şapolyo'nun çalışması bu açıdan zikredilebilir. Şapolyo ilk olarak 1954'te yayınladığı eserinin ön sözünde, Atatürk'ün hayatının henüz yazılmadığı gerçeğine işaret etmiş ve özellikle “buna ait vesikaların bulunmayışına” değinmiştir. “Bu sebeple Atatürk'ün valideleriyle kız kardeşleri Makbule Hanım'dan, Atatürk'ün babasını ve büyük babasını tanıyan Selânik'in ihtiyarlarından araştırmalar yaparak” eserini kaleme aldığını belirtir³. İpek Çalışlar da aynı şekilde Şapolyo'nun bu anlatılarını, Makbule Hanım'ın 1 Kasım 1952-22 Mart 1953 tarihleri arasında *Yeni İstanbul* gazetesinde tefrika olarak yayımlanmış olan anıları ile desteklemiş, diğer taraftan da Atatürk'ün not defterlerini, mektuplarını ve konuşmalarını ilave etmiştir⁴. Fakat nihayetinde bu anlatılar öznedir. Yani, bilgilerin güvenilirliği, o bilgileri aktaran kişilerin hafızalarının sağlamlığı ile doğru orantılıdır. Nitekim Şerafettin Turan, Atatürk'ün hayatına yönelik çalışmalarda belki de temel sorun teşkil eden bu noktaya işaret etmektedir: “... İnsan toplulukları kendilerini etkileyen, esin kaynağı olan hangi kahraman için efsaneler yaratmamıştır ki? Kaldı ki Mustafa Kemal'in çocukluk yıllarına ait bilgilerdeki çelişkilerin bir kısmı, başta annesi Zübeyde Hanım ile kız kardeşi Makbule Hanım olmak üzere çocukluk arkadaşlarının yıllar sonra belgelere değil; belleklerine dayanarak anlattıklarının birbirini tutmamasından kaynaklanmaktadır...”⁵

1 Harold C. Armstrong, *Kemal Atatürk'ün Yaşamı*, çev. Ahmet Çuhadır, Kamer Yayınları, İstanbul 2013; Enver Behnan Şapolyo, *Atatürk'ün Hayatı*, Zafer Gazetesi Yayınları, İstanbul 1954; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam, 1881-1919*, C 1, 32. Özel Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011; Andrew Mango, *Atatürk, Modern Türkiye'nin Kurucusu*, Türkçesi: Füsün Doruker, 8. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2010; Ali Güler, *Sarı Paşa, İnsan Atatürk*, Türkar Yayınları, İstanbul 2006; İpek Çalışlar, *Mustafa Kemal Atatürk, Mücadelesi ve Özel Hayatı*, Yapı Kredi Yayınları, 1. baskı, İstanbul 2018; Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2004.

2 Ali Fuat Cebesoy, *Sımf Arkadaşım Atatürk*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2016; Yaşar Gürsoy, *Atatürk ve Can Arkadaşı Nuri Conker*, Alfa Yayınları, 1. basım, İstanbul 2011; Salih Bozok, *Taveri Atatürk'ü Anlatıyor*, Yay. haz. Can Dünder, Doğan Kitap, İstanbul 2001.

3 Şapolyo, *age.*, s. 3.

4 Çalışlar, *age.*, s. 8.

5 Şerafettin Turan, *Mustafa Kemal Atatürk, Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, Bilgi Yayınevi, 1. basım,

Andrew Mango da benzer değerlendirmelerde bulunmuştur. Ona göre: “Atatürk’ün yaşam öyküsünde gerçekleri ve efsaneleri birbirinden ayırt etmek çok zordur ve bir bakıma Atatürk kendi efsanesini kendi yaratmıştır. Söylediği her şey akrabaları ve dostları tarafından yinelenirken, onların anlattıklarının büyük bir bölümü Atatürk’ü memnun etmeye yönelikti. Böylelikle yaşam öyküsü yazarının karşısına birbirini tekrarlayan... öyküler ve sözler çıkıyor...”⁶

Gerçekten de Atatürk’ün özellikle hayatının ilk yıllarına ilişkin anlatılar birbirini tekrar etmekle birlikte adeta efsanevi anlatılara dayanmakta ve hâlâ önemli boşlukları barındırmaktadır. En basit bir örnek olması açısından doğum gününe ilişkin olarak elde belgelere dayalı net bir veri bulunmadığı için herhangi bir belgeye ulaşılan kadar şimdilik Zübeyde Hanım’ın anlatılarına bel bağlamak bir zorunluluk hâlini almıştır⁷. İpek Çalışlar’ın da işaret ettiği gibi “yoksul aile”, “başarısız baba”, “karga kovalayan çocuk”⁸ efsanelerini yıkmak ya da doğruluğunu ispat etmek ancak Atatürk’ün hayatına ilişkin ulaşılabilecek çok sayıda belge ve bu belgeler ışığında yazılmış bilimsel çalışmalarla mümkündür. Nitekim son dönemlerde Atatürk’ün gerek ailesi ve soyu gerekse entelektüel birikimi üzerine arşiv belgelerine dayalı çalışmaların varlığı dikkat çekmektedir⁹.

Bu çalışma, Millî Savunma Bakanlığı Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığına ait belgelerin Devlet Arşivleri Başkanlığına devredilip *Atatürk Koleksiyonu (1905-1980)* içerisinde araştırmacıların erişimine açılması sonrasında, Mustafa Kemal Paşa’ya gönderilmiş bir mektuba ulaşılmaması üzerine kaleme alınmıştır. Çalışmanın amacı, Atatürk hakkında yazılmış biyografilerde şimdiye kadar rastlanılmayan süt kardeş Saim Hanım’ın varlığını, Atatürk’ün süt kardeşiyle olan ilişkisini ortaya çıkararak onun yaşam öyküsüne ve aile tarihine katkıda bulunabilmektir. Çalışmanın ana kaynağını henüz gün yüzüne çıkmış arşiv belgeleri oluşturmakta olup, ayrıca konuyla ilgili telif eserlerden de yararlanılmıştır.

Ankara 2004, s. 18-19.

6 Mango, *age.*, 46.

7 Şapolyo, *age.*, s. 3-4; Güler, *age.*, s. 112-114.

8 Çalışlar, *age.*, s. 7.

9 Ali Güler, *Atatürk’ün Saklanan Şeceresi*, Yeditepe Yayınevi, 3. baskı, İstanbul 2016; Ali Güler, *Benim Ailem, (Atatürk’ün Saklanan Ailesi)*, Yılmaz Kitabevi, İstanbul 2015; Mehmet Ali Öz, *Atatürk’ün Ailesi, Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Atatürk’ün Soykütüğü*, Asi Kitap, İstanbul 2017; Zafer Toprak, *Atatürk, Kürücü Felsefenin Evrimi*, İş Bankası Kültür Yayınları, 4. basım, İstanbul 2022; M. Şükrü Hanioglu, *Atatürk, Entelektüel Biyografi*, Bağlam Yayınları, 1. basım, İstanbul 2023.

1. Mektupların İçeriği

Mustafa Kemal'in doğumu sonrasında Zübeyde Hanım'ın sütünün yetersizliği üzerine, eşi Ali Rıza Bey tarafından *Ümmügül* isimli bir sütanne bulunduğu bilinmektedir. Sütannenin varlığından ilk bahseden kişi Şapolyo'dur: "... Atatürk'ün küçüklüğüne ait, Makbule Hanım, annelerinden duyduklarını da şöyle anlattılar: Ağabeyim Mustafa doğduğu zaman, babam Ali Rıza Bey, bir kılıç getirerek kundanın başına koymuş, annemi de tebrik etmiş... Annemin az sütü geldiğinden babam Ümmügül adında bir sütnine tutmuş..."¹⁰

Şapolyo'nun, Makbule Hanım'dan aktardığı bu bilgi Atatürk'ün biyografisi üzerine çalışan isimler tarafından da tekrar edilmiştir¹¹. Ancak ilginç bir şekilde Şapolyo'ya bu bilgiyi aktaran Makbule Hanım, *Yeni İstanbul* gazetesinde yayınlanan hatıralarında ağabeyinin doğumuna ilişkin olarak bu bilgiye yer vermemiştir¹². Mustafa Kemal'in de gazeteci Ahmet Emin (Yalman) ile gerçekleştirdiği mülakatta çocukluk anlarından bahsederken sütanne konusuna değinmediği dikkat çekmiştir. Doğumuna ilişkin bilgi vermemiş, "Çocukluğuma dair ilk hatırladığım şey, mektebe gitmek meselesine aittir. Bundan dolayı annem ve babam arasında şiddetli bir mücadele vardı..." ifadeleriyle başlayarak çocukluğuna dair bilgiler aktarmakla yetinmiştir¹³.

Bilindiği üzere Mustafa, Ali Rıza-Zübeyde çiftinin dördüncü çocuğudur. Ailenin, öncesinde *Fatma İsmet* (1871/1872-1875), *Ahmet* (1874-1883) ve *Ömer* (1875-1883) isimlerinde çocukları dünyaya gelmiş, bunlardan Fatma, Mustafa dünyaya gelmeden çok önce; Ahmet ve Ömer ise Mustafa iki yaşındayken vefat etmiştir¹⁴. Bu kardeşler için veya Mustafa'dan sonra dünyaya gelen *Naciye* (1886-1901) ve *Makbule* (1885-1956) için bir sütannenin söz konusu olup olmadığına dair elde bilgi bulunmamaktadır. Nitekim ne Zübeyde Hanım ne de Makbule Hanım kendisi ve kardeşleri için böyle bir bilgi aktarmamıştır.

10 Şapolyo, *age*, s. 11.

11 Aydemir, *age*, C 1, s. 39; Mango, *age*, s. 49; Çalışlar, *age*, s. 35; Turan, *age*, s. 20-21.

12 Makbule Atadan, "Büyük Kardeşim Atatürk-60", *Yeni İstanbul*, 31 Aralık 1952, S. 1118, s. 2.

13 Ahmet Emin, "Büyük Millet Meclisi Reisi Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Tarihçe-i Hayatı", *Vakit*, 10 Kânunusani 1338, No. 1468, s. 1.

14 Güler, *Atatürk'ün Şeceresi*, s. 26, Güler, *Benim Ailem...*, s. 64-65.

Mustafa'nın sütannesinin varlığı, süt kardeşinin ortaya çıkması ile netlik kazanmıştır. Ağustos 1915'te XVI. Kolordu Komutanlığına atanan¹⁵ Miralay (Albay) Mustafa Kemal, 11 Mart 1916'da Edirne'den hareket ederek 19 Mart'ta Halep'e gelmiş, ardından 27 Mart'ta Kolordunun toplanacağı Diyarbakır'a ulaşmış ve 16 Nisan'da karargâhını Silvan'da kurmuştur¹⁶. 1 Nisan 1916'dan itibaren de "Mirliva/Tuğgeneral" rütbesine terfi ettirilmiş olan Mustafa Kemal Paşa¹⁷, o zamanki adı *Meşâyâfârikîn*¹⁸ olan Silvan'da bulunduğu sırada "Muhterem kardeşim" hitabıyla başlayan ve *Çengelköy Kuleli'de Setbaşında 12 numaralı hanede Tabip Miralay Osman Bey'in kerimesi*¹⁹ ve *Turhalalı Abdullah Bey hafidesi*²⁰ süt hemşiresiz Saime imzasını taşıyan 2 Temmuz 1332/15 Temmuz 1916 tarihli iki sayfalık bir mektup almıştır.²¹ İçeriğinden anlaşıldığı üzere Saime Hanım'ın mektubu kaleme alışı amacı, gönüllü olarak orduya katılan eşinin himaye edilmesi talebini iletmezdir. Mektup şu şekilde kaleme alınmıştır:

Çengelköyü'nden

2 Temmuz 1332

Huzur-ı âlilerine

Muhterem kardeşim,

*Hâmül-i mektup zevcem Elektrik Mühendisi Yusuf Nejad bendeleridir. Diyarbekir cihetine mütevec-
cihen hareket üzere bulunan 10 numaralı Telsiz Telgraf Müfrezesine askerlikle gönüllü olarak dâhil
olmuş ve hareket etmek üzereydiler. Bizat hâk-i pâ-y-ı birâderânelerine tarafımdan yüz sürecedirler.*

*Şimdi ben hemşireleri üç çocuğa mâliktir. İlä-maşallah ikisi Alman Mektebine devam etmektedirler. Bii-
yük kerimem Büleld'i tabip olmak için Vıyana Tıp Darülfünun[un]a göndermek üzere ihzar ediyoruz.
Erkek ise Demirci Mühendisliği tahsili için Amerika'ya gidecektir.*

Ailece, Validemiz Hanım kalp rahatsızlığıyla müteessirdir. Pederimiz kemal-i sıhhat ve afiyettedirler.

15 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İrade, Harbiye (İ.HB.), 173/19, 8 Şevval 1333 / 19 Ağustos 1915.

16 Turan, *age.*, s. 140; Mango, *age.*, s. 196-197; Aydemir, *age.*, C 1, s. 258-259.

17 BOA, İ.HB., 181/82, 27 Cemâziyelevvel 1334 / 1 Nisan 1916.

18 Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2006, s. 365.

19 Kerime: Kız evlat.

20 Hafide: Torun.

21 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi (MSB. ATASE.), Atatürk Koleksiyonu (110.9.1.11.), 39.0.1, 16 Temmuz 1916.

Yalnız zat-ı âli-i kardeşâneleriyle uzun senelerden beri bizzat müşerref olamamaktan müteessiriz. İnşa'-Allah-ü teâlâ zaman onu da telafi eder. Vê zât-ı vâlâlarını daha yüce mevkilerde görmekle kalbimizi müstâğrak-sürür ederiz. Artık zevcem hakkında himaye-i müşfikâne-i biraderânelerini bizzat istirham eder, lütfen ve tenezzülen bir fotoğraflarıyla cevap-ı kardeşânelerine intizar eylediğimi arz eylerim, Kardeşim Efendim.

2 Temmuz 1332

Çengelköy'ünde Kuleli'de Setbaşı'nda 12 numaralı hanede Tabip Miralay Osman Bey kerimesi ve Tırhalalı Abdullah Bey hafidesi süt hemşireniz Saim.

Peder ve Validemiz bilhassa gözlerinizden öperek sıhhat ve afiyet-i biraderânelerine dualar ederler Kardeşim Efendim.

Mustafa Kemal Paşa, süt kardeşi Saim Hanım'ın mektubuna Silvan'dan gönderdiği 13 Teşrinievvel 1332 / 26 Ekim 1916 tarihli iki sayfalık mektubuyla yanıt vermiştir.²²

Meyyâfârikin

13 Teşrinievvel 332

Hemşirem Hanımefendi,

Zevceniz, memur bulunduğu telgraf müfrezesiyle beraber karargâhuma iltihak etti. Vê 2 Temmuz tarihli mektubunuzu îsal etti. Hatıram beni aldatmıyorsa on sekiz sene mukaddem bir Ramazan gecesi idi ki, Manastır İdâdi-i Askerisini ikmal ile Mekteb-i Harbiye'ye geçmiş bir talebe olarak sizi Selânik'te görmüş ve ayrılmış olduktan sonra hâdisât-ı amim ancak bugün zevcenizin îsal eylediği mektubunuzla ihyâ-yı hatıratıma mümkün ve müyesser kılıyor. Hafızam beni aldatmıyorsa on sekiz sene mukaddem bir Ramazan gecesi idi. Siz Girit'ten avdet edeli çok olmamış ben bera-ynı sula Selânik'e gelmiş bir talebe iken Mithad Paşa Caddesi üzerindeki hanenizde teravîh namazımı edâ için camiye gitmeye hazırlanan pederiniz iki kardeşi birbirine tanıtmış idi. Vê fakat birkaç güne teslimimden o muârefenin bizde yalnız bir hatırasını bırakmakla iktifa eylemişti. Yaşanan her anda mâ-masal-bizim için Girit emvâc-ı siyah, telatun-ı emvâc-ı siyah ile mevcuttu. Selânik bütün mukaddesatıyla en kirlî en jenk dâr ayaklar altında çiğnendi. Oraların yâd-ı hüznüne vesile olan hednlerin müsâdeme-i kâhîr olmaktan hâlâ kurtulamadı. Hayat-ı mâzînin hayal-i vasi ile sâmi-i güzide bir hatırası olmaktan başka bir şey değildir.

Büend'inizin tabipliğe ihzarı fikrini pek kıymetli ve mucib buldum pek yüksek ve kıymetli buldum. Sizi tebrik ederim.

22 MSB. ATASE., 110.9.1.11, 39.0.1.

Arzunuz veçhile bir fotoğrafımı takdim etmek benim için bir şeref olacaktır. Fakat yanımda bulunmadığı gibi burada aldirmek da şimdilik mümkün değil. Ancak Beşiktaş'ta Akaretler'de 76 numarada ikamet eden validem ve hemşirem nezdinde bazı fotoğraflarım olduğunu zannedirim. Çocuklarımızla beraber gözlerinizden öperim²³.

2. Mektupların Değerlendirilmesi

Saime Hanım'ın mektubundaki ifadelerinden dönemine göre oldukça eğitilmiş bir aileye mensup olduğu anlaşılmaktadır. Öncelikle asker bir ailenin kızıdır. Babası *Tabip Miralay Osman Bey*, Mart 1914'te Kuleli Hastanesindeki görevinden emekli olmuştur.²⁴ Nitekim Saime Hanım'ın mektubunun gönderildiği adres de Çengelköy Kuleli'deki Setbaşı'dır.

Saime Hanım'ın Elektrik Mühendisi olan eşi *Yusuf Nejad*, arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre Temmuz 1904'te "Köprülü Telgraf ve Posta Müdürlüğü" görevinde bulunmuştur²⁵. Saime Hanım'ın, üç çocuğundan ikisinin Alman Mektebine devam ettiği ve birinin mühendislik eğitimi için Amerika'ya gideceği, en büyük kızı *Bülend*'in ise doktor olmak için Viyana'daki tıp okuluna hazırlandığına dair mektupta aktardığı bilgiler; eğitime ne derece önem veren bir aile olduklarının bir diğer kanıtıdır.

Saime Hanım mektubunda, annesi ve babasının sağlık durumlarından söz ettikten sonra her ikisinin de uzun zamandır Mustafa Kemal Paşa ile görüşmemeleri nedeniyle duydukları üzüntüyü ifade etmiştir. Ancak bu noktada cevap bekleyen öncelikli soru şudur: *Mustafa Kemal'in sütanesi Ümmügül, Saime Hanım'ın annesi midir yoksa her ikisi de farklı annelerin çocukları olup aynı sütanneye mi sahiptirler?*

Saime Hanım, mektubunda babasının ismini zikretmekle birlikte annesinin ismini vermediği için bu soruyu net bir şekilde yanıtlamak eldeki belge ve bilgiler ışığında mümkün değildir. Ancak Mustafa Kemal'in aile çevresi ve bilhassa babası Ali Rıza Efendi'nin ilişkileri dikkate alındığında sütannenin de asker eşi olması ihtimali kuvvetlidir.

23 Mektubun üzeri çizilmiş satırlarının çıkarıldığı yalın hâli için bk. Ek 4.

24 BOA, İHB., 155/35, 13 Rebiyülâhîr 1332 / 11 Mart 1914. BOA, Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO.), 4268/320039, 14 Rebiyülâhîr 1332 / 12 Mart 1914.

25 BOA, Teftişat-ı Rumeli Evrakı, Müteferrik Evrak (TFR.I.M.), 5/471, 5 Cemâziyelevvel 1322 / 18 Temmuz 1904. Köprülü, günümüzde Kuzey Makedonya sınırlı içerisinde kalan bir şehirdir. Osmanlı'daki hâliyle Selânik vilayetine bağlı bir kazadır. "Titov Veles" olarak da bilinmektedir. Sezen, *age.*, s. 325.

Mustafa Kemal'in ailesinin Selânik'teki çevresinin ağırlıklı olarak asker ailelerinden oluştuğu, kendisinin ve kardeşi Makbule Hanım'ın ifadelerinden anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal, Ahmet Emin (Yalman) ile yaptığı mülakatta komşuları *Binbaşı Kadri Bey*'in varlığından söz etmektedir²⁶. Makbule Hanım da hatıralarında, kendi oğlu da Selânik Askerî Rüştiyesine devam eden *Binbaşı Kadri Bey*'in varlığına ve Mustafa Kemal'le yakından ilgilendiğine işaret etmiş ve o dönemlerde komşuluk ilişkilerinin önemini şu sözlerle vurgulamıştır: "... Eski Türk cemiyetinde komşuların büyük rolleri vardır. Hatta birtakım komşular, hısımlardan daha yakındır insana. Bir sıkıntınız oldu mu komşunuza başvurursunuz. Onun için Kadri Bey'in hanımı ile annem arasında kuvvetli bir dostluk vardır..."²⁷

Kendisi de bir zamanlar asker olan ve 1876-1877 yıllarında Selânik'teki "Selânik Asakir-i Milliye Taburu"nda mülazımevvel yani üsteğmen rütbesiyle görev yaptığı bilinen Ali Rıza Bey'in²⁸ çevresini teşkil eden kişilerin önemli bir kesiminin askerlerden oluştuğuna ilişkin bir diğer kanıtı, yine Makbule Hanım sunmaktadır. Mustafa Kemal'in Manastır Askerî İdadisinde eğitim gördüğü bir sırada hastalanması üzerine Zübeyde Hanım, oğlunun Selânik'e getirilip tedavi edilmesi hususunda *Selânik Askerî Hastanesi Baştabibi Muhsin Bey*'den²⁹ yardım istemiştir. Makbule Hanım'ın bu olayı anlatırken kullandığı "Muhsin Bey, babamın yakın dostlarından biri" ifadesi bu açıdan oldukça önemlidir³⁰. Ali Rıza Efendi'nin yakın çevresinde ve ailenin etrafında çok sayıda asker ailesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Makbule Hanım'ın da işaret ettiği gibi komşuluk ilişkilerinin, geleneksel Osmanlı-Türk toplumunda ne derecede önemli olduğu gerçeğiyle birlikte düşünüldüğünde, oğlunun doğumundan sonra eşinin sütünün yetmemesi üzerine sütanne arayışı içerisine giren Ali Rıza Efendi'nin de yakın çevresinden, güvendiği bir aileden, tercihen de bir asker ailesinden bu desteği almış olması kuvvetle muhtemeldir.

Mustafa Kemal Paşa'nın, süt kardeşi Saime Hanım'a cevaben yazdığı mektup incelenecek olursa bazı önemli hususların ön plana çıktığı görülür. Özellikle

26 Ahmet Emin, *Vakit*, 10 Kânunusani 1338, No. 1468, s. 1

27 Makbule Atadan, *Yeni İstanbul*, 14 Şubat 1953, S. 1163, s. 2.

28 Güler, *Benim Ailem...*, s. 62.

29 Makbule Hanım'ın sözünü ettiği Muhsin Bey aynı zamanda "Selânik İdadisi Tabipliği" yani sıra aynı okulda Hıfzısıhha dersi öğretmenliği de yapmıştır. BOA, Maarif Nezareti Mektubu Kalemi (MF.MKT.) 338/2, 29 Rebiyü'lâhır 1314 / 7 Ekim 1896. Muhsin Bey, Miralay (Albay) rütbesindeyken üçüncü rütbeden Mecidi nişanı ile ödüllendirilmiştir. BOA, İrade Taltifat (İ.TAL.) 266/4, 9 Şaban 1319 / 21 Kasım 1901.

30 Makbule Atadan, *Yeni İstanbul*, 11 Mart 1953, S. 1188, s. 2.

mektubun girişinde yer verip sonrasında üzerini çizdiği satırlardan, Mustafa Kemal'in süt kardeşi ile sadece bir kere görüştüğü anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın anlatımına göre on sekiz sene evvel bir Ramazan gecesi gerçekleşen bu görüşme, kendisinin Manastır Askerî İdadisini bitirip Ramazan tatili için Selânik'e geldiği ve Saime Hanım'ın da ailesiyle birlikte Girit'ten Selânik'e henüz göç ettiği bir sırada gerçekleşmiştir: "...Hatıram beni aldatmıyorsa on sekiz sene mukaddem bir Ramazan gecesi idi ki, Manastır İdadi-i Askerîsini ikmal ile Mekteb-i Harbiyeye geçmiş idim... ben bera-yı sıla Selânik'e gelmiş bir talebe iken..."³¹

Eldeki bilgi ve anlatımlar da Mustafa Kemal'i doğrulamaktadır. Askerî okullarda eğitim, her yılın mart ayı başlayıp aralık ayında tamamlanmakta ve öğrenciler yeni yılın mart ayına kadar izinli sayılmaktaydı. Aynı şekilde Ramazan aylarında da eğitime ara verilmekteydi³². Nitekim Mustafa Kemal de Manastır Askerî İdadisini Aralık 1898'de bitirmiş ve Mart 1899 ortalarına kadar Selânik'te tatilini geçirmiştir³³. Bu dönemde yaşanan 1897 Osmanlı-Yunan Harbi nedeniyle Teselya'dan ve sonrasında da Girit'ten başlayan göç hareketi³⁴ Saime Hanım ve ailesini Selânik'e getirmiş olmalıdır. Makbule Hanım, Girit'ten gelen göçmenlere ve tam da bu sırada ağabeyinin izinli olarak Selânik'e gelişine hatıratında şu şekilde değinmiştir:³⁵

"... Bundan sonra Girit'te valimiz, idaremiç olmayacak. Gitti Girit, gitti... Yıl 1898. Girit'ten Selânik'e göçmenler geliyor. Geçirdikleri korkunç günlerin hikayelerini anlatıyorlar... Bu arada büyük kardeşimden mektup geliyor. Sınıfını geçmiş, tatil günlerini geçirmek üzere birkaç gün sonra yanımızda olacakmış. Seviniyoruz... Evde gene hazırlıklar var. Selânik, Girit'ten birkaç göçmen geldikçe heyecanlanıyor. Bahtsız Giritlilerle uğraşan yok... Ağabeyim Mustafa Kemal bir haftadan beri yanımızda. Zamanın büyük kısmını evde geçiriyor..."

Makbule Hanımın bu anlatıları hem içerik hem de zaman açısından Mustafa Kemal Paşa'nın mektubundaki ifadelerle tam olarak örtüşmektedir. Mektubun yazıldığı 1916 senesinden, Mustafa Kemal Paşa'nın ifadesiyle 18 yıl geriye gidildiğinde, 1898'e senesine ulaşılmaktadır. Yani Giritli göçmenlerin Selânik'e

31 MSB. ATASE., 110.9.1.11, 39.0.1.

32 Güler, *Sarı Paşa...*, s. 157; Çalışlar, *age.*, s. 91.

33 Güler, *Sarı Paşa...*, s. 160-166.

34 *1897 Türk-Yunan Harbi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1982, s. 4; Güler, *Sarı Paşa...*, s. 164.

35 Makbule Atadan, *Yeni İstanbul*, 18 Mart 1953, S. 1195, s. 2.

akın ettiği ve Mustafa Kemal'in de tatil için şehre geldiği bir zaman dilimine tesadüf edilmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın mektuptaki ifadesine göre, süt kardeşleri tanıştıran Saime Hanım'ın babası Tabip Miralay Osman Bey'dir. Bu bilgidен yola çıkarak söz konusu tanışmanın 13 Ocak-11 Şubat 1899 tarihleri arasında gerçekleşmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü okulların mart ayında eğitim-öğretime başlayıp aralık ayında tatile girdiği bilgisi ile Mustafa Kemal'in mektubundaki "... Ve fakat birkaç güne teslimimden o misafirliğim bende yalnız bir hatıranızı bırakmakla iktifa eylemişti" ifadesi birleştirildiğinde, tanışmanın tatilin sonlarına doğru ve Ramazan ayı içinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1899 senesinin Ramazan ayı, 13 Ocak'ta başlayıp 11 Şubat'ta son bulmuştur.³⁶ Mustafa Kemal'in 13 Mart 1899'da İstanbul'da Harp Okuluna başladığı düşünüldüğünde³⁷ mektuptaki, "birkaç güne teslimimden" ifadesi doğruluk kazanmaktadır. Buradan hareketle de iznin son günlerinde ve Ramazan ayı içerisinde, 13 Ocak-11 Şubat 1899 tarihleri arasında tanışmış oldukları düşünülmelidir. Süt kardeşlerin bu tarihten, 1916'ya kadar bir daha iletişime geçemedikleri anlaşılmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa'nın mektubunda dikkat çeken bir diğer husus evlatlarının eğitimine önem veren ve özellikle de kızını doktorluk için Viyana Tıp Okuluna hazırlayan Saime Hanım'ı takdir etmesi olmuştur.

Saime Hanım, mektubunda süt kardeşi Mustafa Kemal Paşa'nın bir fotoğrafını rica etmiştir. Mustafa Kemal Paşa yanında bir fotoğrafı bulunmadığı ve içinde bulunduğu koşullarda fotoğraf göndermesinin mümkün olmadığı gerekçesiyle Saime Hanım'ı, Balkan Savaşlarının kaybedilmesi sonrasında Mart 1915'te Selânik'ten İstanbul'a gelen³⁸ ve Beşiktaş Akaretlerde 76 numaralı hanede ikamet eden Zübeyde Hanım ve Makbule Hanım'a yönlendirmiştir.

3. Mustafa Kemal Paşa'nın Saime Hanım'a Yaptığı Maddi Yardım

Mustafa Kemal Paşa, yaygın olarak bilinenin aksine fakir değil, orta hâlli bir ailenin çocuğudur. Nitekim Makbule Hanım'ın ifadesine göre Ali Rıza Bey vefat ettiğinde altı evleri ve paraları mevcuttur³⁹. Sonraki süreçte maddi sıkıntılar yaşanacak olsa

36 1 Ramazan 1316/13 Ocak 1899 - 30 Ramazan 1316/11 Şubat 1899 (<https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/> Erişim Tarihi: 04.12.2023).

37 Güler, *Sarı Paşa...*, s. 116.

38 Güler, *Sarı Paşa...*, s. 94.

39 Makbule Atadan, *Yeni İstanbul*, 14 Ocak 1953, S. 1132, s. 2.

da aile kurulduğu ilk andan itibaren hâlden anlayan, muhtaçlara yardım eden bir dünya görüşüne sahiptir. Nitekim Ali Rıza Bey ve Zübeyde Hanım, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle yaşanan göç dalgası sırasında Selânik'teki evlerini göçmenlere açmışlardır⁴⁰. Böyle bir anlayış içerisinde yetişen Mustafa Kemal Paşa'nın da gerek aile fertlerine gerekse çevresindeki insanlara maddi destek verdiğinin çok sayıda örneği mevcuttur. Her ne kadar Falih Rıfki Atay onun için "... Atatürk cömert değildi, elinin dar olduğu dahi söylenebilir..."⁴¹ iddiasında bulursa da Atatürk'ün vefatına kadar hatta vefatından sonra da vasiyeti üzerine akrabalarına, yakın çevresi ve arkadaşlarına, manevi evlatlarına maddi yardımda bulunduğu bilinmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün, 30 Haziran 1927'de askerlikten emekli olana kadar 15.000 kuruş (150 lira) maaş aldığı bilinmektedir. Emekliliğe ayrılması üzerine bu miktar 5.000 kuruşa (50 liraya) düşmüştür. Cumhurbaşkanı olarak da 1927'ye kadar 12.000 kuruş (120 lira) almış, 1931'de bu miktar 13.186 kuruşa yükselmiştir. Ancak 1932'deki gelir vergisi düzenlemesi sonucunda aldığı net miktar 9.078 kuruşa düşmüştür⁴².

Atatürk'ün maddi konulara ve özellikle de para işlerine önem vermediği gerek yaşam tarzından gerekse Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'ın ifadelerinden açıkça anlaşılmaktadır⁴³. Paraya ve maddiyata önem vermeyen Atatürk'ün yukarıda ifade edilen gelirlerinden aile fertleri ve akrabaları başta olmak üzere yakın arkadaşlarına maddi açıdan destek olduğu görülmektedir. Örneğin, kısa süren iki evlilik yapmış olan kız kardeşi Makbule Hanım, 1935'ten itibaren Çankaya'da ağabeyinin yanında ikamet etmiştir. Makbule Hanım'ın, Atatürk'ün vefatına kadar burada kaldığı bilinmektedir. Bununla birlikte 1927-1938 arasında kendi maaşından her ay 200 lira kız kardeşine maddi yardımda bulunmuştur. Ayrıca vasiyetinde Makbule Hanıma da yer vermiş ve Türkiye İş Bankasındaki parasının yıllık gelirinden ayda 1.000 lira ödenmesini istemiştir⁴⁴.

Atatürk, babası Ali Rıza Efendi'nin amcası Mehmet Efendi'nin oğlu Salih (Erbatur) Efendi'nin⁴⁵ çocuklarıyla da ilişkilerini devam ettirmiştir. Örneğin Salih

40 Makbule Atadan, *Yeni İstanbul*, 26 Aralık 1952, S. 1113, s. 2.

41 Atay, *age.*, s. 554.

42 Ali Güler, *Atatürk ve Beytülmâl*, (*Atatürk'ün Devlet Hazinesine Bakışı*), Halk Kitabevi, İstanbul 2016, s. 85-86.

43 Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, C II, Yapı Kredi Bankası A.Ş., İstanbul, 1973, s. 683.

44 Güler, *Atatürk ve Beytülmâl...*, s. 87; Turan, *age.*, s. 30-31.

45 Güler, *Benim Ailem...*, s. 58-59.

Efendi'nin oğlu Necati (Erbatur) Bey'in nişanı Dolmabahçe'de yapılmış ve verilen çay partisinin davetiyeleri Atatürk adına gönderilmiştir. Salih Bey'in kızı Vüsat (Erbatur) Hanım'ın Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey'le evliliğinde de Atatürk'ün rolü olmuştur. Bu evlilikten dünyaya gelen Nesrin (Söğütlügil) Hanım da Atatürk'ün desteği ile Feyziatî Lisesinin ilkokul kısmına başlamış, düğünü de yine Atatürk tarafından yapılmıştır⁴⁶.

Atatürk, Cumhurbaşkanlığı maaşından, en yakın arkadaşı İsmet İnönü'ye 1925-1928 arasında aylık 1.000 lira, 1929'dan sonra da 2.000 lira yardımda bulunmuştur. İsmet İnönü'nün 1937'de Başbakanlık görevinden ayrılması üzerine bu miktarı 3.000 liraya çıkarmış, Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam'ın bakanlık görevinden ayrılması sonrasında aylık 500 lira yardımda bulunmuş ve bu yardımlar Kasım 1938'deki vefatına kadar devam etmiştir⁴⁷. Vefatından sonra da İnönü'ye yaptığı yardımlar devam etmiş, vasiyetinde İnönü'nün çocuklarının eğitimi için para ayırmıştır⁴⁸.

Bu örneklerden de görüldüğü üzere aile fertlerine, akrabalarına ve yakın arkadaşlarına kendi gelirinden maddi yardımda bulunan Mustafa Kemal Atatürk'ün, süt kardeşi Saime Hanım'a da Nisan 1923'te maddi yardımda bulunduğu arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Yine *Atatürk Koleksiyonu* içerisinde ulaşılan 9 Nisan 1923 tarihli ve "Tabip Miralay Osman Bey kerimesi Saime" imzasını taşıyan bir belgede Saime Hanım'ın, *Polis Müdürü Neşet Bey* aracılığıyla *Gazi Paşa hazretlerinden 100 lira aldığı* görülmektedir⁴⁹. 100 liranın doğrudan Neşet Bey eliyle Saime Hanım'a teslim edildiği belge altında yer alan Neşet Bey'e ait imzalı ifadeden anlaşılmaktadır. Paranın ne maksatla verildiği bilinmemekle birlikte, bir defaya mahsus mu yoksa sürekli mi olduğuna dair herhangi bir bilgi de mevcut değildir. Ancak bu belge, 1916'daki mektupların ardından iki süt kardeşin irtibatı koparmadıklarının kanıtı olması açısından önemlidir. Bununla birlikte, Nisan 1923 öncesinde ya da bundan sonraki süreçte aralarında görüşme gerçekleştiğine dair elde herhangi bir belge bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Atatürk ile Saime Hanım'ın ya da diğer aile fertlerinin 1923 sonrası dönemde görüşmüş olduklarını düşündürecek bir hususa da burada dikkat çekmek gerekir. Mustafa Kemal'in manevi evlatları arasında geçen bir isim bu açıdan önemlidir: Bülent Nejat Hanım.

46 Turan, *age.*, s. 32.

47 Güler, *Atatürk ve Beytümâl...*, s. 87.

48 Güler, *Atatürk ve Beytümâl...*, s. 100.

49 MSB. ATASE., Atatürk Koleksiyonu, 110.9.1.11, 36.0.53, 9 Nisan 1923.

Bülent Nejat Hanım, Mustafa Kemal Atatürk'ün maddi yardımında bulunduğu isimler arasında yer almaktadır. Ali Güler'in çalışmasında, Atatürk'ün 1927-1928 yıllarında Bülent Nejat Hanım'a düzenli olarak ayda 100 lira yardımda bulunduğu görülmektedir⁵⁰. Bülent Nejat Hanım'ın, Saime Hanım'ın mektubunda bahsettiği kızı olması ihtimali bu noktada, bizce dikkate alınması gereken bir husustur. Yaptığımız incelemeler neticesinde bu noktaya ilişkin herhangi bir arşiv belgesine ulaşılamasa da Ali Güler'in verdiği bilgilerden yola çıkıldığında şimdilik zayıf da olsa böyle bir ihtimalin varlığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Bülent Nejat Hanım'ın, Saime Hanım'ın kızı olabileceği ihtimalini düşündürecek faktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Öncelikle Osmanlı toplumunda kadınların, eşlerinin veya babalarının isimlerini de kullandıkları bilinen bir gerçektir⁵¹. Saime Hanım'ın eşi "Yusuf Nejat" ismi ile "Bülent Nejat" isminin bu noktada önemli bir bağlantı teşkil ettiği dikkat çekmektedir. İkinci olarak, Bülent Nejat Hanım'ın Selânikli olduğu ve Arnavutköy Amerikan Kolejine devam ettiği bilinmektedir⁵². Saime Hanım'ın mektubunda da vurguladığı gibi Bülent Nejat, iyi bir eğitime sahiptir ve hatta Viyana'da tıp eğitimi için hazırlanmaktadır. Üçüncü olarak Bülent Nejat Hanım, Ertuğrul Yata'nın kaptanlarından Kemal Kaptan'ın kız kardeşidir⁵³. Bu noktada yine Saime Hanım'ın mektubuna döndüğümüzde, ismini zikretmediği oğlunun "demirci mühendisliği" yani bugünkü karşılığı ile makine mühendisliği eğitimi için hazırlandığı bilgisine tesadüf etmekteyiz. Dördüncü ve son olarak da Atatürk'ün Saime Hanım'a maddi yardımda bulunduğu dönem (1923) ile Bülent Nejat Hanım'a maddi yardımda bulunduğu dönem (1927-1928) zamanlama açısından birbirine son derece yakındır. Buradan hareketle de Atatürk'ün, Saime Hanım'la ya da onun aile fertleri ile (Bülent Nejat Hanım'ın kızı olduğunu kabul edecek olursak) iletişimini sürdürdüğü sonucuna ulaşılabilir.

50 Güler, *Atatürk ve Beytülmâl...*, s. 87. Ayrıca s. 151'deki tabloya bk. Güler, *Benim Ailem...*, s. 155.

51 Betül İpşirli Argıt, "Osmanlı Kadın Tarihi Çalışmalarında Kullanılabilecek Birincil Kaynaklar", *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, C 2/S. 5, 2022, s. 260-289.

52 Güler, *Benim Ailem...*, s. 154.

53 Atatürk, 1925-1927 seneleri arasındaki yurt gezilerinde ağırlıklı olarak Ertuğrul Yata'nı kullanmış, hatta 1919'da ayrıldığı İstanbul'a 8 yıl aranın ardından yine Ertuğrul Yata ile gelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Raşit Metel, *Atatürk ve Donanma*, Genelkurmay Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Basımevi, İstanbul 1966, s. 100-114.

Sonuç

Mustafa Kemal Atatürk üzerine yapılan biyografik çalışmalarda doğumu ve çocukluğunun ilk yıllarına ilişkin bilgiler ağırlıklı olarak annesi Zübeyde Hanım ile kız kardeşi Makbule Hanım'ın verdiği bilgilere ve yakın çevresinin anlatımlarına dayalıdır. Yaşamının bu dönemine ilişkin belgelerin sınırlı olmasından kaynaklanan söz konusu durum, Atatürk üzerine yapılan biyografik çalışmaların ortak, ancak en zayıf noktalarından birini teşkil etmektedir. Atatürk'ün yaşamının ilk yıllarına ilişkin dikkat çeken bu eksiklik, ancak arşiv belgelerine dayanılarak doldurulabilir.

Mustafa Kemal'in, *Ümmügül* isminde bir sütannesinin bulunduğu, annesi Zübeyde Hanım'dan duyduklarını aktaran Makbule Hanım'ın ifadelerine dayanılarak Enver Behnan Şapolyo tarafından ilk kez ortaya konmuş, diğer biyografik çalışmalarda da bu bilgi tekrarlanmıştır. Sadece Zübeyde ve Makbule Hanımların aktarımlarına dayalı sütannenin varlığı, süt kardeşi Saime Hanım'ın Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği 1916 tarihli mektupta sayesinde kesinlik kazanmaktadır. Ancak burada cevap bekleyen bir soru ise Sütanne Ümmügül'ün, Saime'nin öz annesi mi yoksa sadece Saime ve Mustafa'nın sütanesi mi olduğudur. Bir başka ifade ile her ikisi de farklı annelerin çocukları olup aynı sütanneye mi sahiptirler? Eldeki belgeler ışığında bu soruya net bir yanıt vermek mümkün değildir. Çünkü Saime Hanım, mektubunda annesinin adından bahsetmemiştir. Ancak Saime'nin babası Osman Bey'in askerî doktor oluşu, Ali Rıza Bey'in yakın çevresinde ve komşuları arasında asker ailelerin varlığıyla birlikte düşünüldüğünde, sütannenin de bu aileler içerisinde bulunması olasılığı kuvvet kazanmakta ve böylece Ümmügül'ün, Saime Hanım'ın annesi olması ihtimali artmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Saime Hanım'a yanıt veren mektubundaki bilgiler ise Makbule Hanım'ın *Yeni İstanbul* gazetesinde yayımlanan hatıraları ile tutarlılık göstermektedir. Bu durum, tarihî şahsiyetlere ilişkin biyografik çalışmaların hazırlanması sırasında kullanılacak hatıra ve şahıs ifadelerine ancak belgelerle desteklenmesi hâlinde itibar edilmesi gerekliliğini, bu tür anlatıların ancak bu suretle anlam ve değer kazandığı gerçeğini bir kez daha göstermektedir.

Saime Hanım ve Mustafa Kemal Paşa'nın 1916'daki mektuplaşmadan sonra bir araya geldiklerine dair bilgi ya da belge bulunmamakla birlikte tekrar temas kurdukları anlaşılmaktadır. Aile fertlerine ve yakın çevresine maddi yardımda bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın süt kardeşi Saime Hanım'a 1923'te 100 lira para

yardımında bulunduğu görülmektedir. Eldeki belgeler ışığında süt kardeşlerin teması bununla sınırlı olup, 1923'ten Atatürk'ün vefatına kadar geçen sürede görüştükleri ya da haberleşmiş olduklarına dair bir bilgi ya da kayıt bulunmamaktadır.

Yazar Katkıları

Çalışmanın Tasarlanması	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)
Veri Toplanması	Yazar-1 (%70) - Yazar-2 (%30)
Veri Analizi	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)
Makalenin Yazımı	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)
Makale Gönderimi ve Revizyonu	Yazar-1 (%90) - Yazar-2 (%10)

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir / The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),

Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO.): 4268/320039

İrade, Harbiye (İ.HB.): 155/35.

İrade, Harbiye (İ.HB.): 173/19

İrade, Harbiye (İ.HB.): 181/82

İrade, Taltifat (İ.TAL.): 266/4.

Maarif Nezareti, Mektubu Kalemî (MF.MKT): 338/2.

Teftişat-ı Rumeli Evrakı, Müteferrik Evrak (TFR.I.M.): 5/471

Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi (MSB. ATASE.),

Atatürk Koleksiyonu (110.9.1.11.): 36.0.53

Atatürk Koleksiyonu (110.9.1.11.): 39.0.1

Sürelî Yayınlar

Vakit

Yeni İstanbul

Kaynak, Araştırma ve İnceleme Eserler

Arğıt, Betül İpşirli, “Osmanlı Kadın Tarihi Çalışmalarında Kullanılabilecek Birincil Kaynaklar”, *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, C 2/S. 5, 2022, s. 260-289.

Armstrong, Harold C., *Kemal Atatürk'ün Yaşamı*, çev. Ahmet Çuhadır, Kamer Yayınları, İstanbul 2013.

Atay, Falih Rıfki, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2004.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam, 1881-1919*, C 1, 32. Özel Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011.

Bozok, Salih, *Yaverî Atatürk'ü Anlatıyor*, Yay. haz. Can Dünder, Doğan Kitap, İstanbul 2001.

Cebesoy, Ali Fuat, *Sımf Arkadaşım Atatürk*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2016.

Çalışlar, İpek, *Mustafa Kemal Atatürk, Mücadelesi ve Özel Hayatı*, Yapı Kredi Yayınları, 1. baskı, İstanbul 2018.

Güler, Ali, *Atatürk ve Beytümâl, (Atatürk'ün Devlet Hazinesine Bakışı)*, Halk Kitabevi, İstanbul 2016.

Güler, Ali, *Atatürk'ün Saklanan Şeceresi*, Yeditepe Yayınevi, 3. baskı, İstanbul 2016.

Güler, Ali, *Benim Ailem, (Atatürk'ün Saklanan Ailesi)*, Yılmaz Kitabevi, İstanbul 2015.

Güler, Ali, *Sarı Paşa, İnsan Atatürk*, Türkar Yayınları, İstanbul 2006.

Gürsoy, Yaşar, *Atatürk ve Can Arkadaşı Nuri Conker*, Alfa Yayınları, 1. basım, İstanbul 2011.

Hanioğlu, M. Şükrü, *Atatürk, Entelektüel Biyografi*, Bağlam Yayınları, 1. basım, İstanbul 2023.

Mango, Andrew, *Atatürk, Modern Türkiye'nin Kurucusu*, Türkçesi: Füsün Doruker, Remzi Kitabevi, 8. basım, İstanbul 2010.

Metel, Raşit, *Atatürk ve Donanma*, Genelkurmay Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Deniz Basımevi, İstanbul, 1966.

Öz, Mehmet Ali, *Atatürk'ün Ailesi, Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'ün Soykütüğü*, Asi Kitap, İstanbul 2017.

Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2006.

Soyak, Hasan Rıza, *Atatürk'ten Hatıralar*, C II, Yapı Kredi Bankası A.Ş., İstanbul, 1973.

Şapolyo, Enver Behnan, *Atatürk'ün Hayatı*, Zafer Gazetesi Yayınları, İstanbul 1954.

Toprak, Zafer, *Atatürk, Kurucu Felsefenin Evrimi*, İş Bankası Kültür Yayınları, 4. basım, İstanbul 2022.

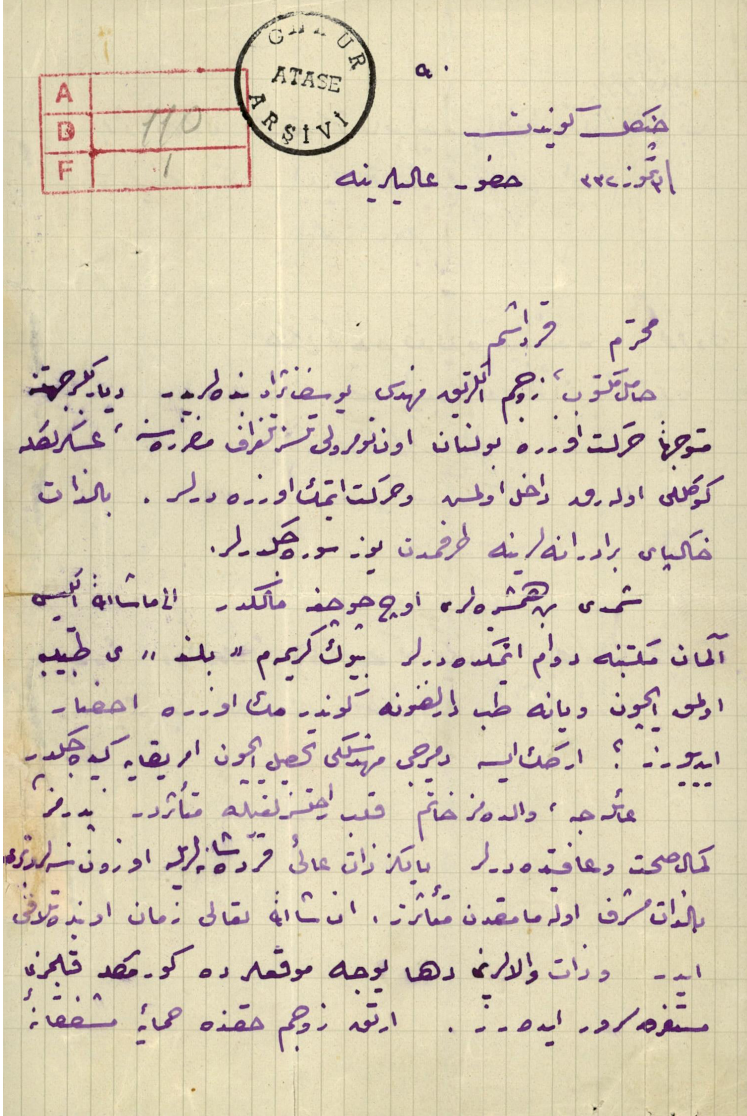
Turan, Şerafettin, *Mustafa Kemal Atatürk, Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, Bilgi Yayınevi, 1. basım, Ankara 2004.

1897 Türk-Yunan Harbi, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1982.

İnternet Kaynakları

<https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/> Erişim Tarihi: 04.12.2023

EKLER

Ek 1a: Süt kardeşi Saim Hanım'dan Mustafa Kemal Paşa'ya yazılan mektubun ilk sayfası
 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, MSB. ATASE, Atatürk Koleksiyonu
 (110.9.1.11), 39.0.1.

ATA-ZB
K: 39
B: 1-1

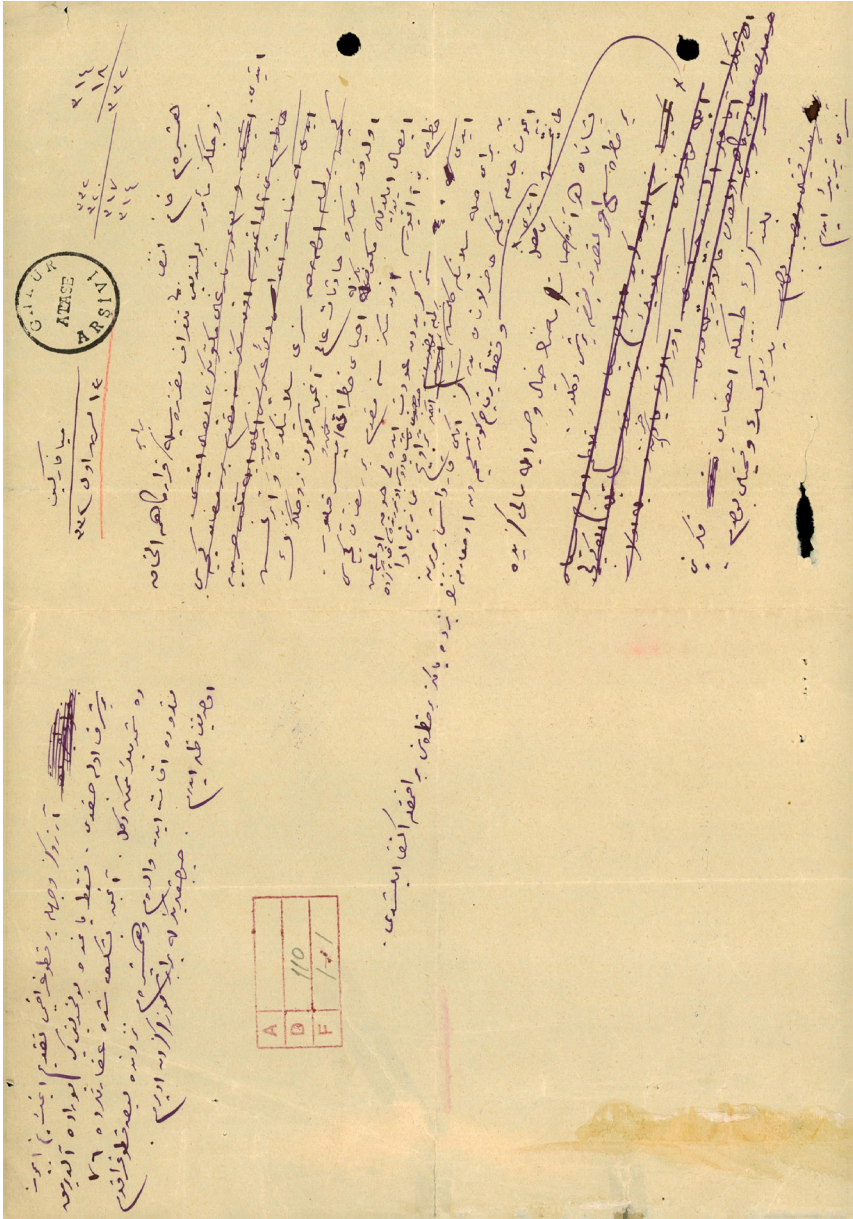
برادریه لرین بلذات ارتھام اید۔ لطفاً ورتدا جواب
قرده لرینه انتظ۔ ایدکی عھد ایدم قریشم اقدم
ام نمود ۲۲۷

ھیکل کونڈه قدیده سائنده ۱۷ نورولی
خندره قه طیب برلای عثمان بک کریمی
رتھالی عدله بک خضده
سورھنر کر
صائمه

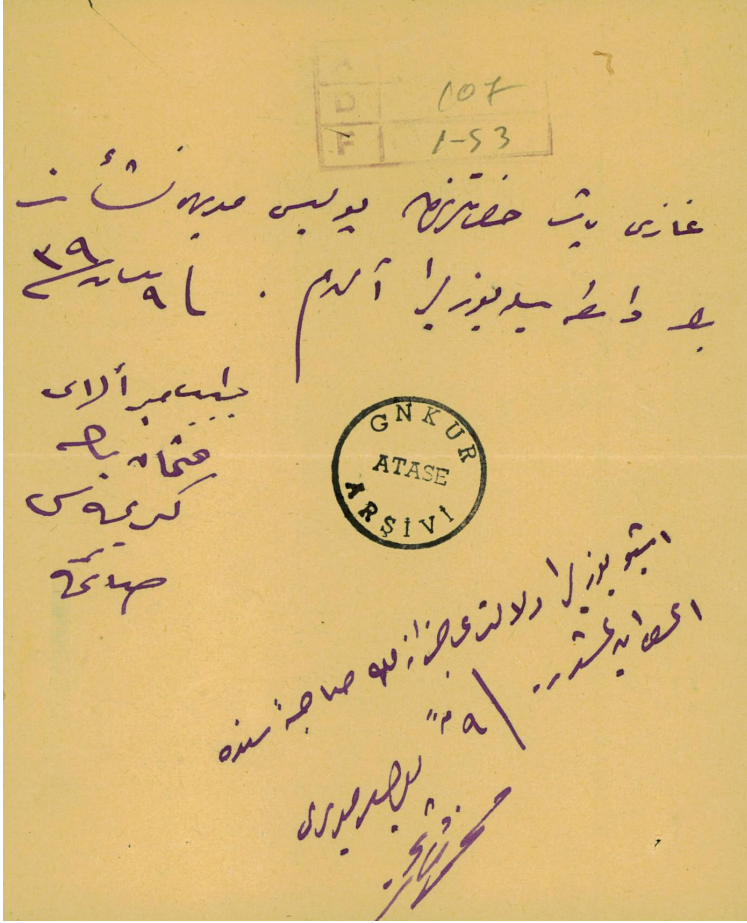
برادریه لرین بلذات ارتھام اید۔ لطفاً ورتدا جواب
قرده لرینه انتظ۔ ایدکی عھد ایدم قریشم اقدم

Ek 1b: Süt kardeşi Saim Hanım'dan Mustafa Kemal Paşa'ya yazılan mektubun son sayfası.

MSB. ATASE, Atatürk Koleksiyonu (110.9.1.11), 39.0.1.

Ek 2: Mustafa Kemal Paşa'nın süt kardeşi Saim Hanım'a yazdığı mektup. MSB. ATASE, Atatürk Koleksiyonu (10.9.1.11), 39.0.1.

Ek 3: Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından Saim Hanım'a gönderilen 100 liranın 9 Nisan 1923 tarihinde kendisine teslim edildiğine dair belge. MSB. ATASE, Atatürk Koleksiyonu (110.9.1.11), 36.0.53.

Meyyâfârikin
13 Teşrinievvel 332

Hemşirem Hanımefendi,

Zevceniz, memur bulunduğu telgraf müfrezesiyle beraber karargâhuma iltihak etti. Sizi Selânik'te görmüş ve ayrılmış olduktan sonra hâdisât-ı amim ancak bugün zevcenizin îsal eylediği mektubunuzla ihyâ-yı hatıratına mümkün ve müyesser kılıyor. Hafızam beni aldatmıyorsa on sekiz sene mukaddem bir Ramazan gecesi idi. Siz Girit'ten avdet edeli çok olmamış ben bera-yı sıla Selânik'e gelmiş bir talebe iken Mithad Paşa Caddesi üzerindeki hanenizde teravih namazını edâ için camiye gitmeye hazırlanan pederiniz iki kardeşi birbirine tanıtmış idi. Ve fakat birkaç güne teslimimden o muârefenin bizde yalnız bir hatırasını bırakmakla iktifa eylemişti. Yaşanan her anda mâ-masal hayat-ı mâzimin hayal-i vasi ile sâmi-i güzide bir hatırası olmaktan başka bir şey değildir.

Bülend'inizin tabipliğe ihzarı fikrini pek yüksek ve kıymetli buldum. Sizi tebrik ederim.

Arzunuz veçhile bir fotoğrafımı takdim etmek benim için bir şeref olacaktır. Fakat yanımda bulunmadığı gibi burada aldırılmak da şimdilik mümkün değil. Ancak Beşiktaş'ta Akaretler'de 76 numarada ikamet eden validem ve hemşirem nezdinde bazı fotoğraflarım olduğunu zannederim. Çocuklarınızla beraber gözlerinizden öperim.

Ek 4: Üzeri çizilen satırların atılmasının ardından mektubun yalın hâli.

MSB. ATASE, Atatürk Koleksiyonu (10.9.1.11), 39.0.1.